

Literatuur:

- Kühner, R. & Romagnesi, H. (1953). Flore analytique des champignons supérieurs. Paris.
- Romagnesi, H. (1947). Les Entolomes printaniers. - Bull. trimest. Soc. mycol. Fr. 63: 187-202.
- Romagnesi, H. (1951). Note complémentaire sur les Entolomes printaniers du groupe clypeatus. - Bull. trimest. Soc. mycol. Fr. 67: 208-215.

RHODOPHYLLUS ICTERINUS VERSUS RHODOPHYLLUS PLEOPODIUS

E. Kits van Waveren

Koninginneweg 134
Amsterdam

Diegenen, die veelvuldig op mycologische exkursies zijn geweest, zullen een enkele maal *Rhodophyllus (Nolanea) icterinus* (Fr.) Quél. zijn tegengekomen, een niet algemene en zowel in grootte als vorm zeer variabele soort (maar welke paddestoel is in grootte en vorm niet variabel?). Hij is fraai afgebeeld in Ricken (Pl. 74, fig. 2), J.E. Lange (Pl. 78 A en B) en in Konrad en Maublanc (Pl. 179 III). De hoeden meten meestal 15-25 mm, de stelen 30-50 x 1-2 mm, maar in Delden (12 okt. 1975) vonden wij één klein exemplaar (hoed 14 mm, steel 24 x 2 mm), terwijl wij op het landgoed "Overholland" bij Nieuwersluis circa 15 grote exemplaren bijeen groeiend vonden (hoeden tot 35 mm, stelen 60-80 x 2-4 mm). Wij vonden de soort verder bij Leusden op het landgoed "De Treek" (11 okt. 1958), in het Amsterdamse Bos (21 juli 1960) en bij Gulpen in Limburg (20 sept. 1970), waar wij circa 30 exemplaren bijeen vonden (hoeden slechts 8-15 mm, stelen 30-50 x 1-2 mm). Van de vondsten uit Overholland en Gulpen bezitten wij fraaie kleurenfoto's. De soort pleegt in humusrijke grond (kreupelhout) vaak in groepjes te groeien en is zeer gemakkelijk te herkennen aan de opvallend kontrasterende kleuren en de - vooral na stukwrijven - zeer sterke en opvallende geur van de hoed. De hoeden zijn sterk gestreept, hygrofaan, voorzien van een kleine papil of een flauwe umbo of gewoon konveks, maar vaak ook licht genaveld en groengeel tot vrij lichtgeel (in het centrum iets bruiner); de stelen zijn licht bruin tot rosebruin en aan de

basis bedekt met een flink wit donzig beslag. De buikige lamellen zijn zeer bleek, bijna wittig, dan zeer licht geel en tenslotte duidelijk rose.

De geur wordt door Kühner en Romagnesi (1953) met vette letters aangegeven als die van "bonbons anglais". Deze lekkernij hebben wij nooit gezien, laat staan geroken of gegeten, maar sinds wij *Rh. icterinus* goed kennen weten we tenminste hoe deze ruikt. In de literatuur treft men echter ook een hele reeks andere omschrijvingen van deze geur aan. De Flore zelf noemt al amylacetaat (waarvan wij de geur niet kennen), Konrad en Maublanc (1930) spreken van een min of meer sterke en karakteristieke par-fumgeur en zeggen, dat Maire spreekt van methylsalicylaat. Quélet (1872) vergelijkt de geur met die van gebrande suiker, W.G. Smith (1908) met die van hooi, appels, meel, lijnzaad, "orange-flower", zetmeel en *Entoloma ameides*. Volgens J.E. Lange (1936) ruikt de zwam naar ananas, volgens anderen naar *Hebeloma sacchariolens* (naar onze ervaring heeft deze *Hebeloma* wel een sterke en karakteristieke, maar geheel andere geur) en *Entoloma ameides*. De geur van deze laatste soort (door ons in Wales in 1975 gevonden) is inderdaad precies dezelfde als die van *Rh. icterinus* en wordt in de Flore eveneens als "bonbons anglais" beschreven.

Het nare feit doet zich nu voor, dat vele auteurs in hun beschrijvingen van *Rh. icterinus* in het geheel niet reppen van een geur! Om te beginnen spreekt Fries, de auteur van de soort, in geen van zijn beschrijvingen over een geur, waarop Kühner en Romagnesi in een noot (p. 190 van de Flore) wijzen. Gillet (1876), Cooke (1886), Rea (1922), Masee (1843) en Quélet (1888) in zijn Flore mycologique reppen evenmin over een geur van *Rh. icterinus* en Ricken (1910) noemt de soort zelfs reukloos! Er zijn dan twee mogelijkheden: of de sterke geur van *Rh. icterinus* is soms (vaak?) zeer zwak of afwezig (of er is niet op gelet) en dus een bedrieglijk kenmerk, of er bestaat een sterk op *Rh. icterinus* lijkende, maar reukloze soort.

Wie de briljante voordracht van ons lid F. Benjaminsen op de "Dag van Cuyk" van 1976 over geuren van paddestoelen heeft gehoord, zal direkt voor de eerste mogelijkheid stemmen. Uit diens voordracht kwam immers fraai naar voren, dat de aanwezigheid van geuren bij zwammen afhankelijk kan zijn van allerlei factoren, dat geuren herhaaldelijk afwezig kunnen zijn waar zij "volgens de boekjes" aanwezig hadden moeten zijn, dat vele geuren door de een wel en door de ander niet worden geroken en dat de benaming van een en dezelfde geur aanzienlijk uiteen kan lopen (zie boven). Hangt men deze mogelijkheid aan, dan stapt men gemakkelijk heen over het feit, dat zoveel auteurs geen geur vermeldten in hun beschrijving van *Rh. icterinus* en determineert men een paddestoel, die in alle opzichten aan de beschrijving voldoet, maar reukloos

is, toch als *Rh. icterinus*.

Wat de tweede mogelijkheid betreft, moet worden vermeld, dat Fries (1821, 1857, 1874) twee zeer nauw aan *Rh. icterinus* verwante soorten beschreef, nl. *Agaricus (Nolanea) pleopodius* en *Agaricus (Nolanea) verecundus*. Deze laatste soort werd door Fries (1879) zelfs afgebeeld, maar zij is uit de literatuur verdwenen. De British Check List (Dennis e.a., 1960) noemt haar "doubtful", de Flore vermeldt alleen in een noot op p. 190 de naam en het feit, dat de hoed "rougeâtre pale, flocculeux" is (kennelijk overgenomen van Fries). De soort wordt echter nog wel volledig weergegeven in de literatuur van vóór 1900, nl. door Gillet (1876), Cooke (1886), Massee (1893), Smith (1908) en zelfs Rea (1922). Zowel Fries (1879) als Cooke (1886-88) geven er fraaie afbeeldingen van, waarop de hoeden als fraai rose staan afgebeeld en de lamellen als iets bleker rose. Deze opvallende soort (rose hoeden!) moet er dus wel zijn geweest; wie vindt hem nu opnieuw? Konrad en Maublanc (1930) beschouwen de soort als een vorm van of als synoniem met *Rh. icterinus*, terwijl Ricken (1910) de soort identiek acht met *Rh. pleopodius*.

Dit brengt ons op *Rh. pleopodius*, een soort, die wel is doorgedrongen in de literatuur van na 1900. Wij vinden haar bij Bresadola (1929), Ricken (1910) en Moser (1967). Fries, die de soort van Bulliard (1791, pl. 556, fig. II) overnam, beschreef haar samen met *Agaricus (Nolanea) icterinus* (bij Fries staan beide soorten in de groep met gele of rose lamellen, terwijl *A. verecundus* staat in de groep met witte lamellen). Quélet (1888) bracht de soorten onder in het genus *Rhodophyllus*.

Uit de beschrijvingen van Fries zijn de verschillen tussen *Rh. icterinus* en *Rh. pleopodius* niet erg duidelijk. Van *Rh. icterinus* is de hoed volgens Fries klokvormig, maar spoedig konveks, vaak met sterk golvende rand, niet genaveld, centrum soms stomp, soms met papil; de lamellen zijn bleek, van oudere exemplaren geel; de steel is geheel of alleen boven bepoederd en van dezelfde kleur als de hoed, soms evenwel bruin. Van *Rh. pleopodius* noemt Fries de hoed "conico-expansus, subumbonatus", de hoedkleur geel wordend, de steel wittig geel wordend, glanzend en met bepoederde top; de lamellen eerst bleek, dan rose. In de Monographia (1857) wordt de hoed konisch en vanuit een witte kleur geel wordend genoemd, de steel wit en de lamellen vanuit een witte kleur rose wordend. Op onze fraai gelukte kleurenfoto's van *Rh. icterinus* is duidelijk te zien, dat de jonge lamellen echter ook wittig zijn, later iets gelig en tenslotte rose-geel. Men ziet, dat er geen of nauwelijks verschillen zijn tussen *Rh. icterinus* en *Rh. pleopodius*. Wat de vorm van *Rh. icterinus* betreft, zegt Fries, dat deze sterk variabel is (Fries heeft veel materiaal gezien, want hij noemt de soort zeer algemeen voorkomend). De plaat

van Bulliard toont dan ook een sterk konische (vrij jonge) tot konisch-klokvormige, maar ook geheel vlakke hoeden. Ricken beeldt een hoed met een grote umbo af, een klokvormig-konvekse en een schotelvormige ingezonken hoed met opstaande golvende rand! Bresadola (Pl. 588) geeft alleen van *Rh. pleopodius* een beschrijving en een plaat, waarop hij opvallend bleek-gele en konische hoeden en witte stelen afbeeldt. Behalve bij Bresadola vinden wij *Rh. icterinus* en *Rh. pleopodius* samen alleen bij Ricken (1910) en Moser (1967) beschreven. Bij Ricken heeft *Rh. icterinus* een levendige groenig-gele, hygrofane hoed (droog: bleek geel) met bruine papil (deze kleur niet afgebeeld op Pl. 74, fig. 2!), een gele of bruinachtige over de gehele lengte bepoederde steel (40-50 x 2-4 mm) en bleke of gelige, later rose wordende lamellen. *Rh. pleopodius* heeft bij Ricken een bleek zwavelgele hoed met bruin (deze kleur hier wél afgebeeld!) centrum, een bruinachtige maar bijna kale en dunnere steel (40-50 x 1-2 mm) en wittige, later rose lamellen. Beide soorten zijn volgens Ricken reukloos! Volgens Ricken heeft *Rh. icterinus* echter vrij grote sporen (10-12 x 6-8 μm), terwijl die van *Rh. pleopodius* iets korter zijn (9-10 x 7-8 μm). Door de veel blekere (wél vermeld in de tekst, maar niet zichtbaar op de afbeeldingen) en de veel slankere bouw zou *Rh. pleopodius* te onderscheiden zijn van *Rh. icterinus*, waarbij Ricken het verschil in sporegrootte niet noemt.

Moser (1967) ziet het voornaamste verschil tussen de beide soorten in het ontbreken van de voor *Rh. icterinus* zo kenmerkende geur bij *Rh. pleopodius*! Bovendien is volgens Moser bij *Rh. pleopodius* de hoed citroengeel tot groenig geel en meten de sporen 10-12 x 6-8 μm , terwijl bij *Rh. pleopodius* de hoed bleekgeel is, de lamellen wittig (later rose) en de sporen 9-10 x 7-8 μm zijn. Gezien de grote variabiliteit van *Rh. icterinus*, al gesignaleerd door Fries, lijken ons deze verschillen van weinig of geen betekenis en kunnen wij geheel meevoelen met Konrad en Maublanc (1930), de Flore en de British Check List, die *Rh. pleopodius* beschouwen als een vorm van *Rh. icterinus*.

Wij zouden niet tot bovenstaande uiteenzetting zijn gekomen als wij niet op 30 sept. 1975 in zeer humusrijke aarde van bosjes bij een parkeerplaats van het Provinciaal Waterleiding Bedrijf Noord Holland bij Castricum één eksemplaar hadden gevonden van een volkomen reukloze *Rh. icterinus*, waarvan de sporen iets kleiner waren (7,7-9 x 5,4-7,7 μm) dan de vijf - speciaal op sporegrootte nog eens nagemeten - andere vondsten van *Rh. icterinus*, die alle de zeer sterke geur van "bonbons anglais" hadden vertoond en waarvan de sporematen varieerden van 9,2-10,3 x 6,8-7,7 μm (gemiddelde waarde van 20 metingen bij elk der vijf vondsten). Met de sleutel van Moser kwamen wij (vanwege de totale afwezigheid van een geur) vlot op *Ph. pleopodius*. Gehoord de

voordracht van F. Benjaminsen en gezien al het bovenstaande, menen wij nu toch, ondanks het kleine verschil in spore-grootte, de identiteit van onze *Castricum*-vondst op *Rh. icterinus* te moeten stellen. De lezer vragen wij bij vondsten van deze soort nauwkeurig op geur en spore-grootte te willen letten. De vraag kan immers gesteld worden of misschien toch een (reukloze) *Rh. pleopodius* als aparte soort moet worden onderkend. Dr. Huijsman schreef ons tot onze troost: "Over het probleem *Nolanea icterina* - *pleopodia* hebben Schweers en ik 45 jaar geleden al gepuzzled."!!

Summary:

The status of *Rhodophyllus icterinus* and that of the related *Rh. pleopodius* are discussed. *Rh. icterinus* should have a distinct odour of "bonbons anglais" and larger spores (10-12 x 6-8 μ m), whereas *Rh. pleopodius* has no odour and spores 9-10 x 7-8 μ m.

Literatuur:

1. Bresadola, J. (1929). *Iconographia mycologica* XII: Pl. 588.
2. Bulliard, J.B.F. (1791). *Histoire des Champignons de la France*: Pl. 556 fig. 2.
3. Cooke, M.C. (1886). *Handbook of British Fungi*: 134, 135.
4. Cooke, M.C. (1886-1888). *Illustrations of British Fungi*: Pl. 338, 340 a.
5. Dennis, R.W.G., Orton, P.D., Hora, F.B. (1960). New Check List of British Agarics and Boleti. *Trans. Br. mycol. Soc., Suppl.*: 223.
6. Fries, E. (1821). *Systema mycologicum* 1: 207.
7. Fries, E. (1857). *Monographia Hymenomycetum Sueciae* 1: 296, 298.
8. Fries, E. (1874). *Hymenomycetes Europaei*: 209.
9. Fries, E. (1879). *Icones selectae Hymenomycetum nondum delineatorum* 1: 114, Pl. 99, Fig. 5.
10. Gillet, G.G. (1876). *Les Hyménomycètes ou description de tous les champignons (Fungi) qui croissent en France*: 421, 422.
11. Konrad, P. & Maublanc, A. (1930). *Icones selectae Fungorum* II: Pl. 179 fig. 2.
12. Kühner, R. & Romagnesi, H. (1953). *Flore analytique des Champignons supérieurs*: 184.
13. Lange, J.E. (1936). *Flora agaricina Danica*. II: 102, Pl. 78 fig. A en B.
14. Masee, G. (1893). *British Fungus Flora* 2: 263, 266.

15. Moser, M. (1967). Die Röhrlinge und Blätterpilze. 3 Aufl. Gams Kl. Kryptog. Fl. 2 (b2): 167.
16. Quélet, L. (1872). Les Champignons du Jura et des Vosges. Mém. Soc. Emul. Montbéliard, Sér. II, 5: 248.
17. Quélet, L. (1888). Flore mycologique de la France: 171.
18. Rea, C. (1922). British Basidiomycetae: 404, 405.
19. Ricken, A. (1915). Die Blätterpilze (Agaricaceae) Deutschlands: 297, Pl. 74, fig. 2 en 5.
20. Smith, W.G. (1908). Synopsis of the British Basidiomycetes: 116.

NASCHRIFT. Over het bovenstaande valt nog wel (veel) meer te schrijven. Hier volgen nog 2 interessante gegevens:

1) R. Singer (The Agaricales in Modern Taxonomy 1975: 679) onderscheidt van het genus *Rhodophyllus* 2 series van subgenera. Tot de 1e serie (symmetrische sporen) hoort het subgenus III, *Paranolanea* en hierin treft men *Rh. icterinus* aan (in sectie 9, de *Laeti* van *Rhodophyllus*). Tot de 2e serie (asymmetrische sporen) hoort het subgenus V, *Paraleptonia* en hierin treft men "perhaps" *Rh. pleopodius* aan (in sectie 17, de *Cancrini* van *Rhodophyllus*). De lezer zoeke het nu maar uit.

2) Onze mycologisch zeer ervaren Dr. Huijsman schreef ons: "Sommige van mijn als *Cortinarius aintus* gedetermineerde vondsten roken zeer sterk naar jodoform, andere niet. But what is in a smell? De reuk is vaak een erg goed maar even vaak een erg onbetrouwbaar kenmerk. Werd vroeger de reukloze *Lentinellus cochleatus* niet als afzonderlijke soort beschouwd.

PADDESTOELEN IN DE KOU II

P.B. Jansen

Paul Windhausenweg 26
Breda

In *Coolia* 15 (4): 116 (1972) schreef ik iets over Fluweelpootjes en Oesterzwammen, die stijf bevroren verzameld, thuis na ontdooien, nog heel normaal sporen vormden. Ik schreef toen ook: "voor de meeste andere plaatszwammen als *Mycena*'s, *Galerina*'s, *Hypholoma*'s enz. is de vorst het einde van het lied." Voor één soort *Hypholoma*, n.l. *H. subericaeum*, gaat dat zeker niet altijd op. Ik vond op 16 december 1976 in het vrijwel droge "Zwartgoor", gem. N. Ginneken, ten Z. van Breda, duizenden stijf bevroren exemplaren van deze soort. Enkele nam ik mee naar huis, waar ze